

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

De biddende gelovige

„Weest in geen ding bezorgd, maar laten bij alles uw wensen door gebed en smeking met dankzegging bekend worden bij God.”

Filippenzen 4 : 6

Wie is er nooit eens een keer bezorgd? Wanneer je dochtertje om half vier thuis uit school had moeten zijn, maar er om half vijf nóg niet is... Wanneer de direktie somber komt meedelen, dat er in het bedrijf waar jij werkt nu óók ontslagen gaan vallen... Wanneer je het echt niet meer redt met het huishoudgeld, terwijl de giro rood staat... Wie is er in zulke gevallen niet bezorgd? Natuurlijk, je karakter speelt een rol; optimistische mensen zijn minder gauw bezorgd dan zwartkijkers. Maar er zijn situaties in het leven waarin het alleen maar realistisch is om je zorgen te maken. Daarom lijkt de aansporing van Paulus: „Weest in geen ding bezorgd?” in de praktijk zo onbruikbaar. Zo werkt het geloof niet, is de ervaring van menig een.

Wij komen verder wanneer wij het kommentaar op deze tekst zorgvuldig lezen: de bekende onderwijzing van de Here Jezus in Mattheüs 6 : 25-34. Daarin vermaant Hij ons om niet bezorgd te zijn, niet alleen omdat bezorgd-

DOOR
A. VAN DER DUSSEN
HAARLEM

heid niets uithaalt (vs. 27) en voor de gelovige onnodig is (vs. 26, 30), maar ook omdat ze ons gevaarlijk dicht in de buurt van heidendom kan brengen, vs. 31 en 32. Het zoeken der heidelen: die uitdrukking geeft de instelling weer van mensen, die het leven laten draaien om het materiële: om hun kleding, hun huis, hun auto, hun gezondheid. Het kan een drift, een manie worden om te trimmen, om over te werken voor een afwasmachine, om er leuk uit te zien. Dát je hart zetten op alles wat met je levensonderhoud te maken heeft, wijst Jezus af met de woorden aan het begin van dit gedeelte (vs. 25b): „Is het leven niet meer dan het voedsel en het lichaam meer dan de kleding?” Het leven - wil Hij dus zeggen - gaat toch niet óp in voetballen en boetiekjes en diner-tjes? Er is toch meer onder de zon? Er is toch ook nog zoiets als het Koninkrijk van God?! Zijn dan eten en drinken en kleding onbelangrijk? Nee, zeker niet! Maar daar moet je niet je hart op zetten, met als gevolg dat je je angstig zorgen maakt in die dingen tekort te komen. Gods Koninkrijk, leven in Zijn dienst, dáár gaat het om in je leven. En dan is de heerlijke belofte, dat wanneer je daar de voorrang aan geeft, het met die andere dingen óók in orde komt. Vs. 33: „Zoekt eerst Gods Koninkrijk en Zijn gerechtigheid, en dit alles - eten, drinken, kleding enz. - zal u bovendien geschonken worden.” Denk aan Salomo: hij wilde in de eerste plaats God dienen als een rechtvaardig vorst, vroeg daartoe om wijsheid, en kreeg toen daar bovenop nog eens rijkdom en macht.

Die volgorde, zegt de Here Jezus in Matth. 6, geldt nog steeds.

En zo bedoelt Paulus het ook als hij zegt: „Weest in geen ding bezorgd.” Hij sluit zich eigenlijk heel nauw bij de belofte van de Here Jezus aan als hij vervolgt: „Maar laten bij alles uw wensen door gebed en smeking met dankzegging bekend worden bij God.” Juist omdat Christus gezegd heeft, dat je je met een gerust hart kunt concentreren op het Koninkrijk van God en je dienstbaarheid als christen, omdat onze Vader Zelf ervoor zal zorgen dat je in het natuurlijke leven niets tekort zult komen, maant Paulus aan tot bidden. 'Je wensen door gebed bekend laten worden bij God' hangt samen met Jezus' belofte 'en dit alles zal u bovendien geschonken worden'. De apostel gaat er hier van uit, dat wij het Koninkrijk van God het belangrijkste vinden in het leven. Maar dán, zegt hij, mogen jullie er ook op rekenen dat God jullie in niets tekort laat komen. En dat betekent: niet bezorgd zijn, maar bidden.

Kohlbrugge heeft treffend juist gezegd: „Wij mogen bij God aanhouden in het gebed, al was het ook om een spijker of een speld, zo wij maar in Zijn wegen gaan.” Bij álles mogen onze wensen bekend worden bij God. Er is niets waarvoor wij ons hebben te generen om ervoor te bidden. Zolang wij de dingen van dit leven niet het belangrijkste vinden, zijn zij belangrijk genoeg om er Gods aandacht voor te vragen. Daar zit iets geweldigs in: dat ons gebed mag aansluiten bij het alledaagse leven. Daar moeten wij ons ook in oefenen: om dat, wat in de auto door ons hoofd spookt en waar wij aan tafel over spreken, nadrukkelijk en konkreet bij God te brengen in de verwachting, dat Hij er daadwerkelijk in geïnteresseerd is.

Inhoud

- 25 Ds A. van der Dussen,
De biddende gelovige
- 26 Mr. J. Meulink,
Reformator Zwingli
- 27 Prof. dr D. Holwerda,
De exegese van Rom. 11 :
25-26 (II)
- 27 Ds A. H. Algra,
Pastorale Notities
- 28 Ds W. H. Louwerse,
Monocultuur en monorail
- 30 Drs P. J. van Kampen,
Leven in negentienvieren-
tachtig (IV - slot)

Wordt dat geen zeuren? Als je niet uitkijkt wel, ja. Want o zo gauw maakt ons bidden voor de alledaagse dingen dat die tóch weer bij ons op de eerste plaats komen te staan. Het is dan ook niet toevallig dat Paulus eraan toevoegt: met dankzegging. Daarin ligt besloten, dat die wensen in wézen betrekkelijk zijn. Hoeveel een mens ook te wensen heeft, als christen heeft hij ook altijd te danken. Al was het alleen maar voor het feit dat je niet dood-eenzaam hoeft te tobben maar op Gods zorg voor jou mag rekenen. Dankend bidden dat is zoiets als tevreden bidden. Je kunt bidden vanuit de heimelijke vrees tekort te komen; dan word je een zeur. Je kunt ook je gebed voorzien van een motie van vertrouwen, zo van: „Here God, ik weet dat ik bij U niets tekort zal komen en gekomen ben; mag ik nu Uw aandacht nog vragen voor...?” Wie met die instelling bidt, hoeft niet bevreesd te zijn dat hij misbruik maakt van Gods uitnodiging om Hem zijn wensen en smeking bekend te maken. Integendeel; de Here wil niets liever, dan dat mensen zo in kinderlijk vertrouwen met Hem wandelen.

GOED(KOPIE) VAKANTIE
IN EIGEN SFEER?

ADVERTENTIES OVER
RUIL
HUUR
VERHUUR

vindt of plaatst U in onze
ruil- of verhuurgids.

Vraag eens een
GRATIS verhuurgids!

BURO **R E F O**

Vakantie-advertentie-Centrale
voor de Gereformeerde Gezindte
s-Gravenzandseweg 5 2681 RJ Monster
Tel. 01749-12815 (v.d. Kooij)

Reformator Zwingli

1484-1531

Op 1 januari van dit jaar stond de Zwitserse t.v. helemaal in het teken van Huldrych (of Ulrich) Zwingli. Het was op die dag 500 jaar geleden, dat Zwingli geboren werd in het mooie bergdorpje Wildhaus. Zijn geboortehuis, een eenvoudige boerenwoning is daar nog altijd te bezichtigen.

Terecht wordt in dit jaar in Zwitserland grote aandacht besteed aan het leven van Zwingli.

Het vorig jaar werd in ons land Luther in allerlei kerkelijke kringen herdacht, wij mogen in 1984 Zwingli ook niet vergeten.

Van de drie reformatoren Luther, Zwingli en Calvijn is Zwingli de minst bekende. Hij is ook vaak miskend.

In Nederland hebben de vrijzinnigen een Zwinglibond opgericht, omdat Zwingli op de bres gestaan zou hebben voor het vrijzinnig christendom. De gedachte, dat Zwingli een geestelijke vader van de vrijzinnigheid zou zijn, is echter totaal onjuist.

Het is waar, dat Zwingli in de eerste periode van zijn leven sterk is beïnvloed door de humanist Erasmus. Hij heeft Erasmus ook zelf ontmoet. Men zegt wel, dat hij zijn vrolijkheid van de bergen en zijn mildheid van Erasmus gekregen heeft. Dat neemt niet weg, dat hij later een echte reformator geworden is, iemand, die beleed dat *alleen* het kruis van Christus vrede met God kan brengen.

Ook de gedachte, dat hij niet een oorspronkelijke reformator was, maar slechts een navolger van Luther, is niet juist. Hoewel hij later veel bewondering voor Luther had, heeft hij toch zelf door bestudering van de Erasmusuitgave van het Nieuwe Testament de weg van de Waarheid gevonden. Zelf zegt hij daarover, dat hij al in 1516 het Evangelie van Christus begon te preken voordat nog iemand uit zijn omgeving zelfs van Luther gehoord had. Alleen Gods Woord heeft hem de weg gewezen. Pas in 1518 hoorde hij van Luther. Tot zijn verdriet werd hij door sommigen een lutheraan genoemd. Wanneer men dan zei, dat hij preekte als Luther, was zijn antwoord: ik preek toch ook als Paulus, waarom noemt u mij dan niet liever een aanhanger van Paulus. Ja, ik predik het woord van Christus. Waarom noemt ge me niet een christen?

Nu, in deze tijd wordt wel gezegd, dat Zwingli een man van het politieke evangelie was. Ten onrechte, hoewel Zwingli wel een sterk theocratisch besef had en een strijder voor de vrijheid van zijn land.

DOOR J. MEULINK ENSCHDEDE

Kenmerkend voor zijn reformatische arbeid is, dat hij de weg van de geleidelijkheid bewandelde. Dat betekende niet, dat hij niet met beslistheid verder ging. In bepaalde opzichten was hij zelfs doortastender dan Luther.

Op 22-jarige leeftijd werd hij pastoor te Glarus. In de 10 jaren dat hij hier stond heeft hij een grondige studie van het Nieuwe Testament, vooral van de brieven van Paulus, gemaakt.

Al in die tijd begon hij bepaalde misstanden in de kerk te bestrijden. In 1516 werd hij pastoor te Einsiedeln, een druk bezocht bedevaartsoord met een Mariabeeld. Daar begon hij nadrukkelijker te prediken, dat alleen Christus behoudt. Evenals Luther kwam hij in verzet tegen de aflaathandel, die in zijn omgeving door Samson bedreven werd.

Omdat zijn invloed steeds groter werd, trachtte de Paus hem door een hoge benoeming aan zich te binden. Dit mislukte echter.

Op 1 januari 1519 aanvaardde hij het predikambt te Zürich.

Hij trok daar zeer volle kerken. Een hoorder zei later: het was alsof ik door het preken van Zwingli aan mijn haren getrokken werd.

In 1520 kwam hij in een persoonlijke crisis. Bij een pestepidemie werd hijzelf door de perst aangeast. In die tijd zocht hij zijn enige troost bij God. Zwingli genas. Hij wilde meer dan ooit zijn God loven en danken. Vanaf 1520 ging het reformatiewerk met onweerstaanbare vaart verder.

Zo werden de vasten en allei onschriftuurlijke ceremoniën afgeschaft.

In 1522 trouwde hij, eerst nog in

het geheim, met Anna Reinhar. Door zijn optreden verwekte hij in heel Zwitserland veel opschudding.

In publieke discussies verdedigde hij zijn opvattingen.

Daarvoor stelde hij 67 stellingen op. De eerste 3 luiden:

1. Allen die zeggen dat het Evangelie niets betekent zonder de goedkeuring van de Kerk dwalen en lasteren God.
2. De hoofdsom van het Evangelie is dat onze Here Jezus Christus, de waarachtige Zoon van God, ons de wil van Zijn hemelse Vader heeft bekend gemaakt, ons door Zijn onschuld heeft verlost van de dood en ons heeft verzoend met God.
3. Daarom is Christus de enige weg tot behoud voor allen die ooit geleefd hebben, leven of ooit zullen leven.

In 1524 werden de beelden en altaren uit de kerken van Zürich verwijderd. Zelfs het orgelspelen werd afgeschaft. Zwingli was hierin nog al radikaal. Consequent stelde hij, dat alleen het Woord het moest doen. Dus geen orgelspel in de kerk.

De bediening van het misoffer werd afgeschaft en de viering van het Avondmaal werd weer ingesteld. Onder invloed van de nederlandse advocaat Hoen koos hij voor de symbolische opvatting van het Avondmaal. Met pasen 1524 werd het Avondmaal met brood en wijn voor alle deelnemers ingevoerd. De liturgie, die Zwingli gebruikte, schakelde ook de gemeentelieden in. De predikant zei b.v.: ere zij God in de hoge. Daarop zeiden de mannen: vrede op aarde. Vervolgens de vrouwen: in mensen een welbehagen. De geloofsbelijdenis werd door allen tesamen opgezegd en het Onze Vader werd gezamenlijk geknield door allen geboden.

Zwingli trachtte ook het zedelijk leven te reformeren. Onder zijn invloed zag de stadsraad streng toe op de levenswandel van de inwoners. Zo moesten de café's om 9 uur in de avond gesloten worden.

Zwingli was zich terecht van zijn zelfstandigheid bewust.

Met alle waardering, die hij had voor Luther ging hij zijn eigen door het Woord van Gods geboden weg, ook toen dat leidde tot een botsing met Luther.

Op initiatief van landgraaf Philips van Hessen vond in 1528 te Marburg een godsdienstgesprek plaats. De bedoeling van Philips was de protestanten, die wegens een verschillende avondmaalsopvatting verdeeld waren samen te brengen. Aan dit gesprek namen ook Lu-

Redactie

Ir. A. W. Biersteker
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds. E. R. Postma
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller, Dovenetel 45,
8446 SH Heerenveen
Tel. 05130-20476

Kerknieuws / Uit breder kring

M. J. F. van der Wal
Brugakker 60-17
3704 RA Zeist
Tel. 03404-61525

ther en Zwingli deel. De afloop van het gesprek was zeer teleurstellend. Er werd een gemeenschappelijke geloofsverklaring van 15 artikelen opgesteld. Over 14 artikelen kreeg men overeenstemming. Bij het 15e artikel, dat over het Avondmaal handelde kreeg men geen volledige overeenstemming. Over de vraag of het lichaam en bloed van Christus lichamelijk in brood en wijn aanwezig is bleef men verdeeld. Het werd een triest afscheid van de reformatoren.

Toen Zwingli Luther de hand wilde geven, zeggend dat hij zich met niemand liever verbond dan met de Wittenbergers, was het antwoord van Luther: gij hebt een andere geest dan wij - Luther wilde geen samengaan met de Zwitsers alleen op grond van de avondmaalsopvatting. Tegenwoordig zijn er echter nog maar weinig Lutherse, die de opvatting van Luther aanhangen. Het schijnt, dat Luther zich zo hard opstelde, omdat hij nog steeds hoopte op herstel van de katholieke eenheid.

Zwingli, die 2 jaar later op het slagveld van Kappel sneuvelde heeft zich de laatste jaren van zijn leven krachtig ingezet zowel als hervormer en als politiek leider.

Onder leiding van zijn opvolger Bullinger vonden de franssprekende calvinisten en de duitssprekende zwinglianen elkaar.

Al heeft Calvijn in ons land meer betekenis gehad, toch mogen we ook Zwingli rekenen tot de grote reformatoren, die ons het eenvoudige bijbels christendom geleerd hebben.

De exegese van Rom. 11:25-26 (II)

Wij willen dan nu, zoals toegezegd, de exegese die drs De Jong van de tekst in kwestie geeft nader toetsen.

1. dJ. omschrijft de betekenis van v. 25 aldus: dat „de inbreng van Israël-naar-het-vlees” toch door Gods genade voor de hele duur van de geschiedenis een blijvende zaak zal zijn, „totdat (of: voor zolang als) de volheid der heidenen zal zijn binnengegaan (of: binnengaat)” (vers 25)”. (Nr. 35, blz. 2/3.) En even verderop heet het: „Samenvattend kunnen we zeggen, dat het geheimenis dat Paulus meedeelt hieruit bestaat dat Israël-naar-het-vlees voor de duur van heel de geschiedenis zijn steentje mag bijdragen voor de opbouw van de christelijke gemeente en dat ook metterdaad de hele historie door Joden in de naam van Jezus Christus het Koninkrijk Gods zullen binnengaan.”

De samengestelde zin waarom het hier gaat, bestaat uit een hoofdzin („Verharding ligt voor een deel over Israël”) en een (temporele) bijzin („totdat de volheid der heidenen zal zijn ingegaan”).

a) In de hoofdzin staat nu volgens dJ.: toch zullen er telkens weer Joden zich voegen bij de christelijke gemeente. Dan zou er in deze zin dus sprake zijn van een herhaalde bekerings-activiteit van Joden die tot 'het uitverkoren overblijfsel' (vgl. v. 5) behoren. Blijkens de bewoordingen die Paulus kiest, heeft hij het echter over de verhardings-toestand van de zich niet bekerende 'overigen' (vgl. v. 7).

Als Paulus werkelijk in deze hoofdzin t.a.v. Israël dié positieve, bemoedigende mededeling te doen had die dJ. hier zoekt, dan zou hij zich toch niet zo negatief, ontmoedigend hebben uitgedrukt? Om een beeld te gebruiken: wanneer ik in een periode van hevige droogte, waarin het grootste deel van de planten in mijn tuin verschroeit, mijn vrouw wil bemoedigen en haar zeggen: „er zullen toch telkens nog wel een paar bloemetjes in bloei raken”, acht dJ. het dan denkbaar, dat ik me aldus zou uitdrukken: „verdroomd staat een deel van de planten erbij”?

b) Nu de temporele bijzin. Het valt op, hoe dJ. overschakelt naar een heel andere vertaling, nl. van „totdat de volheid der heidenen zal zijn binnengegaan” naar „voor zolang als de volheid der heidenen binnengaat”. En hij doet dat bewust. Immers: volgens zijn zienswijze legt Paulus wat hij in de hoofdzin neerschrijft (d.i. volgens dJ. de toezegging van bekering

DOOR D. HOLWERDA ZUIDHORN

van Joden tot Christus) vast „voor de hele duur van de geschiedenis”. (Later nog eens: „voor de duur van heel de geschiedenis”; en nog eens: „de hele historie door”.) Mag ik er dJ. opmerkzaam op maken, dat 'achri(s) (hou)' en z'n synoniemen 'mechri(s) (hou)' en 'heos (hou, c.q. hotou)', wanneer ze - zoals hier het geval is - met een (prospectieve)¹⁾ coniunctivus aoristi²⁾ verbonden worden,

1) Stelt de spreker zich retrospectief op, d.w.z. kijkt hij terug naar een termijn die inmiddels is verstreken, dan vindt men de indicativus aoristi. Voor 'achri(s)' Mt. 24 : 38 (= Lc. 17 : 27); Hd. 1 : 2, 7 : 18; voor 'heos' Mt. 1 : 25, 2 : 9, 13 : 33 (= Lc. 13 : 21), 24 : 39; Joh. 9 : 18; Hd. 21 : 26 (in dit laatste geval wordt de handeling beschouwd vanuit het standpunt van Lucas, die er achter staat, niet vanuit dat van Paulus, die er op het verhaalde moment nog vóór staat).

2) Ter afwisseling van de conl. aor. vindt men sporadisch de ind.fut. (begrijpelijk: het gaat om een futuraal aspect): Opb. 17 : 17; en verder uitsluitend bij 'erchomal' de ind. van het praesens, dat bij dit verbum niet zelden een futurale gevoelswaarde heeft (vgl. Kühner-Gerth, 1, 139 sub 6); Joh. 21 : 22, 23; 1 Tim. 4 : 13.

het toekomstige tijdstip vastleggen waarop een handeling zal zijn voltrokken, en niet de huidige periode gedurende welke een handeling verloopt? Hij mag zelf controleren, dat dit ook voor het NT klopt. Voor 'achri(s)': Lc. 1 : 20, 21 : 24; 1 Cor. 11 : 26, 15 : 25³⁾; Gal. 3 : 19; Opb. 2 : 25, 7 : 3, 15 : 8, 20 : 3, 5; voor 'mechri(s)': Mc. 13 : 30; Gal. 4 : 19; Eph. 4 : 13; voor 'heos': Mt. 2 : 13, 5 : 18 (bis), 26 (= Lc. 12 : 59), 10 : 11 (= Mc. 6 : 10), 23; 12 : 20, 14 : 22, 16 : 28 (= Mc. 9 : 1 = Lc. 9 : 27), 17 : 9, 18 : 30, 34, 22 : 44 (= Mc. 12 : 36 = Lc. 20 : 43 = Hd. 2 : 35 = Hebr. 1 : 13), 23 : 39 (= Lc. 13 : 35), 24 : 34 (= Lc. 21 : 32), 26 : 36 (= Mc. 14 : 32); Mc. 6 : 10; Lc. 12 : 50, 13 : 8, 15 : 4, 8, 17 : 8⁴⁾, 22 : 16, 18, 34 (= Joh. 13 : 38), 24 : 49; Hd. 23 : 12, 14, 21, 25 : 21; 2 Thess. 2 : 7; Hebr. 10 : 13 (variant van 1 : 13); Jac. 5 : 7; 2 Petr. 1 : 19; Opb. 6 : 11. Waar daarentegen deze woorden de betekenis hebben 'gedurende de tijd dat', worden ze verbonden met de indicativus van het (immers duratieve) praesens of imperfectum.

3) De gebeurtenis na de in v. 25 genoemde termijn volgt in v. 28 (na de wederopname van 25b met de woorden „en wanneer alles Hem onderworpen zal zijn”) ingeleid door 'tote' (= 'dan'), juist zoals die in Rom. 11 : 26 wordt ingeleid door 'houtoos'.

4) Hier wordt de gebeurtenis na de genoemde termijn ingeleid door 'kal meta tauta' (= 'en nadien'); vgl. de vorige noot, en ook de in het eerste artikel genoemde plaats uit Aristoteles, Poet, 1455b 1.

tum. Voor 'achri(s)': Hd. 27 : 33: in de nacht (vgl. v. 27) „gedurende heel de tijd dat de dag nog toefde met aan te breken, was Paulus bezig met allen ertoe te bewegen wat voedsel te nemen”; Hebr. 3 : 13; voor 'heos': Mt. 5 : 25; Mc. 6 : 45: de discipelen moeten alvast vooruitvaren naar Betsaida „in de tijd die Jezus nodig heeft om de schare kwijt te worden”⁵⁾. Als we dus nu het geheel van hoofd- en bijzin nog eens in 't oog vatten, dan zegt Paulus: de toestand der gedeeltelijke verharding van Israël duurt tot aan het moment dat de oogst der heidenen binnen zal zijn gehaald; terwijl dJ. er dit van maakt: het proces van incidentele bekeringen onder Israël gaat door al de tijd dat de oogst uit de heidenwereld aan de gang is. Hij heeft daarmee de termijn die Paulus krachtens Gods openbaring aan Israëls verharding stelt, weg-gewerkt.

2. Dat het in de 'totdat'-zin gaat om het tijdstip van de voltooiing der handeling, blijkt in onze tekst nog ten overvloede uit de wijze waarop Paulus het onderwerp formuleert: „de volheid (Gr. plèrooma) der heidenen”. Men ontkomt hier toch moeilijk aan een vergelijking met Lc. 21 : 24 „totdat de tijden der heidenen vervuld zullen zijn (Gr. plèroothoosin)”, een tekst die ook Nestle, Aland en vele commentatoren aanhalen. Aan de

5) Hier is dus door Marcus een ander aspect gekozen dan door Mt. in 14 : 22, die de aandacht richt op het moment waarop Jezus de schare zal zijn kwijtgeraakt. Zie overigens de varianten in diverse handschriften.

TERMEN

Iemand, die een functie bij de politie heeft, was gelogeerd geweest bij een zwager en met hem ter kerke gegaan. Daar was afgekondigd dat die-en-die zich gesteld had onder opzicht en tucht van de kerkeraad. Mijn zegsman had die uitdrukking geheel verkeerd begrepen. Mee doordat hij bij de politie is, had hij de indruk gekregen, dat er iemand was, die zich onder curatele van de ouderlingen of van de dominee had gesteld; misschien was het een verslaafde? De woorden „opzicht en tucht” hadden hem in die richting doen denken. Ik zei: Welnee man, het betekent gewoon dat iemand zich bij de gemeente aangesloten heeft. Waarop de vrager vroeg, waarom ze dat dan niet gewoon zeiden? Hetzelfde verschijnsel doet zich bij de kerkelijke attestaties voor.

Pastorale Notities

DOOR A. H. ALGRA MAASSLUIS

Iemand komt zijn attestatie opvragen, zegt hij. Of iemand zegt dat zijn attestatie nog steeds, al jaren, in Amsterdam is. Maar je attestatie is nergens. Je staat ergens als lid ingeschreven en als je vertrekt, krijg je een attestatie mee, een getuigenschrift. Het is dan net als met de „bewijzen van goed gedrag” die je voor een benoeming nodig hebt. Zo'n bewijs mag niet oud worden, want dan is het automatisch ongeldig. Er kan immers in een paar maand zoveel gebeuren? Daarom schrijft de secretaris van de kerkeraad, na-

mens die raad, een brief waarin aan een zusterkerk gezegd wordt, dat die-en-die een goede broeder of zuster is en dat hij of zij hartelijk aan de kerkeraad in de nieuwe woonplaats wordt aanbevolen. Maar dan moeten we ook af van de gedrukte attestaties, zoals Oosterbaan en Le Cointre ze verschaft. Waarop je alleen de naam en de geboortedatum enz. behoeft in te vullen. Trouwens, wat is dat voor raars, als een kerkeraad zegt dat br. x „voor zover hem bekend gezond is in de leer en onbesproken in de wandel”? Voor zover hem bekend: de kerkeraad kent die broeder of zuster dus niet, of hij vertrouwt hem of haar niet helemaal. Het is beter dat de scriba er wat tijd voor neemt en een brief schrijft ten behoeve van het vertrekende gemeentelid. Een hartelijke of eerlijke brief. Zoals Paulus iets schreef ter aanbeveling van bijvoorbeeld Febe en Stafanas.

heidene is dáár voor het vertrap-
pen van de heilige stad, hiér voor
het 'binnengaan' een *termijn* ge-
steld.⁶⁾

Dát geeft toch ook de klem aan
Paulus' *waarschuwing* aan het
adres van de heidenen in v. 25
„om te voorkomen, dat jullie
eigenwijs worden”. Het is de *derde*
waarschuwing die hier klinkt. „In
de mond van drie getuigen zal elke
zaak vaststaan” zal Paulus ge-
dacht hebben, vgl. 2 Cor. 13 : 1.
Als ze nu niet luisteren, zullen ze
„niet gespaard worden” (v. 21, vgl.
2 Cor. 13 : 2).

Eerst heet het in v. 18: kijkt niet
smalend neer op de weggebroken
Israëltakken. Historisch gezien is
Israël toch altijd nog de onder-
bouw, jullie maar de bovenbouw.
Zonder die wortel Israël zouden
jullie, heidentakken, geen levens-
vatbaarheid hebben.

Dan komt in v. 20 de tweede waar-
schuwing: weest niet trots, maar
bang; bang door ongeloof Gods
genade te verspelen. Jullie, heide-
nen, kunnen weer weggekapt wor-
den, net zo goed als Israëlieten.
En omgekeerd: Israëlieten kunnen
opnieuw geënt worden, nog ge-
makkelijker dan jullie!

Nu, in v. 25, komt de derde waar-
schuwing: verbeeldt je maar niets;
de verharding over Israël is geen
blijvende zaak: ze duurt *totdat*
jullie tijd om is.

Had Paulus in de tweede waar-
schuwing gezegd: een 'omslag' in
de *individuele* positie t.o.v. het heil
is mogelijk, zowel voor heiden als
voor Jood, in de derde waarschu-
wing zegt hij: een 'omslag' in de
generale positie t.o.v. het heil is
op komst, voor de heidenen en
voor Israël.

3. Paulus fixeert, zo zagen we,
in v. 25 de aandacht niet op de
tijd der heidenen, maar op het
einde daarvan, en op wat daarna
met Israël zal gebeuren. Nu vindt
men in de bovengenoemde 'tot-
dat'-teksten nog weer verschillen-
de nuanceringen. Eén groep ver-
dient in dit verband wel de aan-
dacht, nl. die waar op het gebeu-
ren in de 'totdat'-zin niet alleen
het *wachten* is, maar waar ook het
streven op dat gebeuren is ge-
richt. Ik bedoel gevallen als Gal.
4 : 19; Eph. 4 : 13; 2 Petr. 1 : 19.

Ik zou mij kunnen voorstellen,
dat iemand deze bijsmaak ook
proeft aan de 'totdat'-zin in Rom.
11 : 25. Dat God over Israël de
verharding heeft doen komen is,
zo zou men op grond van uitspra-
ken als die in v. 19 (vgl. ook v. 12
en v. 15a) kunnen zeggen, *gericht*
op het ingaan der heidenen.

Intussen kan, ook zó gelezen, in
déze uitspraak toch niet het 'ge-
heimenis' bestaan. Dan immers
zou Paulus van dit 'mysterie' al in

het voorafgaande hebben gespro-
ken, terwijl hij het hier juist na-
drukkelijk aankondigt als een nieu-
we openbaring. Welnu: het nieuwe
element in de hier gedane uit-
spraak is, dat de verharding van
Israël maar *tijdelijk* is. Er blijft
dus, ook zó gezien, m.i. niets an-
ders over dan het 'mysterie' te
zoeken in v. 26, m.a.w. in *wat na*
het ingaan der heidenen met Israël
zal gebeuren.

4. Daar is nog een tekstgegeven
dat de afzonderlijke overweging
waard is, nl. het woord 'mysterie'.
Als we nagaan, hoe Paulus deze
term hanteert, dan constateren we,
dat hij nu eens spreekt over een
oudtestamentisch geheimenis, el-
ders over *nieuwtestamentische* ge-
heimenissen.

Over het eerste handelt hij het
veelvuldigst en breedvoerigst. Dat
geheimenis is Christus, die onder
de oude bedeling wel aanwezig
was, maar *verborgen*; *geopenbaard*
werd Hij pas *aan het einde* van
die bedeling. Hij was een figuur
van de *oudtestamentische eindtijd*.
Het duidelijkst maakt Paulus deze
zaak in Ef. 1 : 9 en 3 : 3, 4, 9
(ook in de nauw verwante brief

aan Colosse, 1 : 26, 27, 2 : 2, 4 : 3).
Van datzelfde mysterie is ook
sprake in Rom. 16 : 25, 1 Cor. 2 : 1,
7, 4 : 1 en in 1 Tim. 3 : 9, 16. En
eveneens in Ef. 5 : 32, maar daar
wordt een bijzonder facet ervan
belicht: Paulus ziet in het mensen-
huwelijk van Gen. 2 : 24 een 'be-
dekte' heenwijzing naar Christus'
huwelijk met Zijn kerk.

Nieuwtestamentische geheimenis-
sen - voorzover Paulus die althans
ons bekend maakt⁷⁾, en dat „met
een woord van den Heer”, 1 Thess.
4 : 15, dus blijkbaar op grond van
een speciale bekendmaking van
Christuswege - zijn er drie, resp.
genoemd in 1 Cor. 15 : 51 (vgl. 1
Thess. 4 : 15), in 2 Thess. 2 : 7, en
hier in Rom. 11 : 25.

Van deze drie hebben twee een
evident *eindtijdelijk* karakter. In 2
Thess. 2 : 7 is sprake van den an-
tichrist, die nu al wel aan het werk
is (zoals Christus dat reeds was on-
der het Oude Testament), maar
zich pas *aan het eind der dagen*
zal openbaren, waarop Jezus zelf

⁷⁾ Hij kent nl. ook geheimenissen die
geheim blijven, over de inhoud waar-
van we dus verder niet zijn geïnfor-
meerd: 1 Cor. 13 : 2, 14 : 2.

zal verschijnen en hem machteloos
zal maken. En in 1 Cor. 15 : 51
maakt Paulus bekend, wat er *bij*
Christus' wederkomst zal gebeuren
met de gelovigen die dan nog in
leven zijn. Hij doet dat met enige
nadruk, hij vraagt aandacht: „Let
op, een geheim ga ik u zeggen”.
Een soortgelijke nadrukkelijkheid
treft ons ook hiér in Rom. 11 : 25:
„Ik wil, dat U weet hebt van dit
geheim”.

De omstandigheid nu, dat Paulus
het woord 'geheim' elders voor een
eindtijdelijk gebeuren schijnt te
reserveren, pleit er m.i. voor het
ook hier zo te duiden⁸⁾, geheel in
overeenstemming met de overige
tekstgegevens.^{8a)}

⁸⁾ Ook dit argument heb ik reeds op
de bewuste Opbouw-vergadering in '71
naar voren gebracht.

^{8a)} In reactie op de vraag in noot 2
onder mijn eerste artikel (1) kreeg ik
van br. Venderbos uit Petten een copie
toegestuurd van het Calv. Jongelings-
blad van 25 mei 1951 (6de jrg., nr. 7),
waarvoor ik hem ook vanaf deze plaats
hartelijk dank.

Verder slopen er in mijn tweede artikel
(1₂) enkele storende fouten: noot 9 r. 6
'verwerkte' i.p.v. 'verwekte'; blz. 19
kol. 1 even voor het midden 'gehouden'
wordt aan de termijn i.p.v. 'gebonden'
...; even beneden het midden
'chiasma' i.p.v. 'chiasme'.

Monocultuur en monorail

een gesprek over de ambten (2)

*De vorige keer heb ik een poging gedaan om, in een eerste
reactie op de artikelen van ds Van den Berg over de ambten,
het historisch geworden meer recht te laten wedervaren
naast de resultaten van bijbelstudie.*

Bewust heb ik de uitdrukking 'het
historisch geworden' gehanteerd
omdat je in de bezinning op de
ambten niet alleen met het dogma
en de confessie te maken hebt,
maar ook met bijv. een kerkorde.
De stroom van de gereformeerde
traditie is wat breder dan de con-
fessie, het één is belangrijker dan
het andere en heeft ook meer in-
vloed. Een formulier wordt nu
eenmaal vaker (voor) gelezen,
dan een kerkorde of een akkoord
van kerkelijk samenleven en zal
in zijn effect op de gemeente waar-
schijnlijk een veel belangrijker
plaats innemen.

Zonder dat je het historisch ge-
wordene boven de Schrift plaatst
kun je er wel een zeker gezag aan
toekennen, m.n. aan de confessie,
al is het alleen maar omdat daar-
in een geweldige hoeveelheid aan
exegetische gegevens is verwoord.¹⁾

Samen met alle heiligen

Ik vond het erg treffend, dat
Augustinus in het godsdienstge-

DOOR
W. H. LOUWERSE
LANGERAK

sprek van Carthago in 411 de
mensen uit de traditie vóór hem
aanhalt als waren het tijdgenoten.
Als God een God van levenden
wordt genoemd in de Schrift is dit
nog niet eens zo'n gekke gedachte.
Het heeft dit voordeel, dat het-
geen zij te zeggen hebben niet di-
rekt van gisteren is, maar ook
vandaag gehoord mag worden.
Zij zijn mensen (gewest), die een
poging hebben gedaan om in de
eigen situatie het Woord van God
te verstaan, om er uit te leven en
het leven daarnaar te ordenen. In
dit licht krijgt het woord van de
apostel Paulus in Ef. 3 : 18 v. niet
alleen betekenis voor mijn om-
gang met geloofsgenoten vandaag,
maar ook voor die met hen, die
vóór ons zijn geweest. Per slot zijn
we niet de eerste generatie die de

Schrift heeft ontvangen. Samen
met alle heiligen is in gemeen-
schap met de kerk van alle tijden
en alle plaatsen.

En dan vraag ik me af, of het heel
erg is dat je een bestaande situa-
tie, bijv. van het feit dat een pre-
dikant als enige bevoegd is de sa-
cramenten te bedienen, niet direct
kunt terug lezen in het N.T.

Ik denk, dat je dat ook niet moet
doen. Niet in argumenten pro,
maar ook niet in argumenten con-
tra. Het feit dat je de weg niet
terug kunt gaan, dat je iets niet
terug kunt lezen in het N.T., bete-
kent dat dan ook dat men de weg
niet *heen* is gegaan? Heeft men in
het verleden niet heen gelezen, om
in de situatie waarin men stond
antwoorden te zoeken uit de Schrift
op de problemen die er waren.
Schriftuurlijke antwoorden.

Maar dat betekent tegelijk, dat de
argumenten van toen, om dát en
dat uit de Schrift te lezen, gewo-
nen moeten worden. Dan kan het
zijn, dat aan bepaalde zaken ge-
wichtige argumenten ten grond-
slag liggen.

Het Nieuwe Testament.

Evangelie verkondigen

De eerste maal, dat dit gemeld
wordt in het N.T., tenminste naar
het woord waar ds Van den Berg
op doelt, is bij de boodschap van
de geboorte van de Here Jezus.
Het gebeurt allereerst door een en-
gel, die grote blijdschap verkun-
digt voor heel het volk: „u is he-
den de Heiland geboren, namelijk
Christus de Here, in de stad van
David...” Luc. 2, 11.

Heel duidelijk staat hier de inhoud
van de verkondiging centraal, en
niet zozeer wie het verkondigt. De

⁶⁾ Op deze plaats hopen we straks te-
rug te komen.

¹⁾ B. J. Oosterhoff, De vrijheid van de
exegese, pag. 20.

verkondiger, hoe belangrijk en imposant hij ook is, treedt terug ten behoeve van de inhoud.

Het woord 'verkondigen' dat hier gebruikt wordt, wijst terug op een woord van Jesaja: „Hoe liefelijk zijn op de bergen de voeten van de vreugdebode, die vrede aankondigt, die goede boodschap brengt, die tot Sion spreekt: uw God is Koning”, Jes. 52 : 7. Ook hier gaat het m.i. om de inhoud van de verkondiging, die bijna een aanloop nodig heeft in de woorden vrede en heil, om dan alles te zeggen in: uw God is Koning. Door de voeten van de evangelist wordt het goede nieuws aangedragen, zodat de verkondiging van de evangelist doet horen: uw God is Koning.

Dat is de centrale inhoud van de verkondiging, en omdat het om die inhoud gaat in heel de verkondiging, treedt de verkondiger terug achter die inhoud.

Hetzelfde gebeurt in het boek Handelingen. Geen wonder dat in die teksten die ds Van den Berg noemt een verschil 'ambtelijk'/'niet ambtelijk' buiten het gezichtsveld blijft. Wel is mij opgevallen, dat in de door ds Van den Berg genoemde teksten (Hand. 5 : 42, 8 : 25, 35 en 40, 11 : 20) er telkens nog een ander woord bij staat, dat de handeling van de verkondiging aangeeft: het spreken van het woord, leren, getuigen, etc.

Het zou een aanwijzing kunnen zijn, voor de gedachte dat het woord 'verkondigen' inderdaad met name bepaald is door zijn inhoud, en dat daardoor de vraag wie verkondigt buiten het gezichtsveld blijft.

De Zeven

In Hand. 6 wordt gesproken over de aanstelling van de zeven. Vanouds de plaats van waaruit het diakenambt wordt gefundeerd. Iemand heeft dit eens genoemd een voorstadium van het ambt binnen de gemeente, zoals dat later is onderscheiden in dat van ouderling en diaken. In Hand. 6 staat het ambt, in zijn totaliteit, nog in de knop. In vers 7 valt op, dat Lucas schrijft: „... en een talrijke schare priesters gaf gehoor aan het geloof”.

Het staat in een vers dat aangeeft, dat de gemeente (weer) op de goede weg zit. De Here geeft een bevestiging daarvan in de effecten die worden genoemd in vers 7. Misschien dat dit vers meer zicht kan geven op de betekenis van de zeven en hun posities in de gemeente van Jeruzalem.

Prof. Versteeg wijst erop, dat het niet onwaarschijnlijk is, dat er in Hand. 6 meer aan de orde was, dan het onderbedeeld zijn van de één in vergelijking met de ander. „De vraag van het al of niet volwaardig lid zijn van de gemeente was aan de orde (...). Voor zover de problemen een diaconaal aspect hadden - en dat hadden ze zeker - was dit aspect ondergeschikt aan het pastorale aspect van de problemen”²⁾.

²⁾ J. P. Versteeg, Nieuwtestamenteel profiel van de ouderling, in: Uit liefde tot Christus en zijn gemeente, pag. 20.

Wellicht dat van hieruit in vers 7 ook aan méér dan alleen het diaconale aspect gedacht kan worden. Hoewel de priesters daar vanouds zeker mee te maken hadden, want in de dienst van de barmhartigheid nam onder de oude bedeling, het heilgdom een belangrijke plaats in.

De priesters waren, voor zover ik weet, ook belast met het onderrecht in de Wet. Zij vormden het bindweefsel in het volk Israël, zoals dat door de Here gegroepeerd was rond Zijn dienst, als Zijn volk.

Misschien dat de priesters dit ook hebben gezien en herkend, nu de zeven zijn aangesteld en de gemeente als een geheel gegroepeerd is rond de dienst des Woords, ook in de bediening van de tafels (vss. 2, 4, 7).

Mogelijk hebben zij in de dienst van de zeven in de christelijke gemeente de vervulling gezien van hun eigen leven en dienst als priester in Israël.

Zoniet, dan blijft het opvallend, dat Lucas, in dit positieve commentaar op de gebeurtenissen van de eerste zes verzen de schijnwerper richt op het feit dat een talrijke schare priesters gehoorzaam werd aan het geloof.

Een differentiatie in het ambt van ouderling en diaken (vgl. Fil. 1 : 1) heeft blijkbaar later plaats gevonden, waarbij de aard van het werk zo verschillend is geweest, dat op den duur een onderscheiden invalshoek werd gevraagd, zonder dat er sprake zou zijn van meer en minder. Hoewel de oudsten blijkbaar, doordat zij meer met de leiding en het beleid te maken hebben gehad, meer op de voorgrond zijn getreden, (Hand. 15 : 2 en 20 : 17).

De oudsten en de prediking

Het valt inderdaad niet mee om uit Ef. 4 : 11 en 1 Tim. 5 : 17 af te leiden, dat er een onderscheid is tussen predikanten en ouderlingen, waarbij de eersten exclusief herders en leraars zouden zijn. Ook is het de vraag of 'de herders en leraars' noodzakelijk op de ouderlingen moet slaan. Zo gemakkelijk is de uitleg van dit vers nog niet, zeker niet als het in relatie wordt gebracht met Rom. 12 en 1 Cor. 12. Het is overigens ook de vraag of de werkzaamheden van de ambten zo exclusief zijn geweest. Hadden niet allen de opdracht om 'oog voor elkaar' te hebben.

In Hebr. 3 : 12 bijv. wordt de gemeente opgewekt om elkaar te vermanen om erbij te blijven.

Het is geen andere zorg in de dienst van de ambten, omdat het uiteindelijk gaat om de troost en vermaning van Christus. Hij is immers de inhoud van het evangelie. Dat er toch mensen met een bijzondere dienst zijn in de gemeente, en daarvoor aangesteld zijn heeft te maken met het feit dat Christus hen heeft gegeven (is dat het hebr. nathan le = aanstellen?) om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon.

Of, om de kudde te weiden, en toe te zien op de kudde, zoals Paulus zegt, of, zoals in de brief aan de Hebr. staat: te waken over de zielen.

Ook al kun je uit 1 Tim. 5 : 17 (nog) geen onderscheid halen tussen gewone oudsten en hen die m.n. belast zijn met de prediking, en daar ligt inderdaad de nadruk op het arbeiden, toch is het opvallend dat in Hebr. 13 : 7-9 gesproken wordt van 'voorgangers, die het woord Gods tot u hebben gesproken’.

Laat de betekenis hiervan niet direct duidelijk zijn, zonder betekenis zal dit toch niet zijn, vooral niet in vergelijking met vers 17. Waren er toen misschien toch al onder de oudsten, die zich in het bijzonder toelegden op het spreken van het woord Gods?

De leer

Voor een andere lijn in het N.T. zou ik in dit verband aandacht willen vragen, dat is die van de leer. Telkens blijkt in het N.T. hoe belangrijk de leer is.

Tegenover de gezonde leer, is het 'hetero-didachein', het brengen van een andere leer, een gevaar, omdat het de gemeente afbrengt van haar Heer, en daarmee de verlossing op het spel zet. De uitdrukking 'de leer' is misschien niet bij iedereen even sympathiek, maar het betekent toch niets anders dan uiteenzetting en ontvouwing van de betekenis van het evangelie van de Here Jezus Christus. Terecht schrijft ds Van den Berg in zijn

boek t.a.v. 1 Tim. 1 : 3: „Er zijn in Efese n.l. mensen die de gemeente schaden. Het zijn blijkbaar gemeentelieden, die zich niet aan de leer van Paulus houden, maar een andere leer brengen. En daar moet Timotheüs een stokje voor steken. Hij moet ervoor zorgen dat die andere leer geen vat krijgt op de gemeente, en dat die mensen hun ideeën niet langer verspreiden”³⁾. Misschien dat juist de strijd tegen de 'andere leer' de verdere ontwikkeling van de (gestalte van de) ambten heeft bepaald. Ik wil dat als een vraag onder uw aandacht brengen.

Want van hoeveel belang het is, dat de gemeente het haar gebrachte evangelie vasthoudt, zoals ze het ontvangen heeft in de verkondiging van de heilsfeiten, blijkt o.a. uit 1 Cor. 15 : 2. Paulus zegt daar ook dat de gemeente door dat evangelie behouden wordt, als ze het vasthoudt zoals het haar door Paulus is verkondigd.

Dit waren een aantal overwegingen n.a.v. nieuwtestamentische schriftplaatsen. Een volgende keer wil ik proberen nog het een en ander te zeggen over de historische ontwikkeling.

³⁾ M. R. van den Berg, De eerste brief aan Timotheüs, a.w.

l'Abri-bijeenkomsten

Het programma van de komende l'Abri-bijeenkomsten luidt als volgt:

Zaterdag 4 februari is een weekend in Eck en Wiel geheel gewijd aan: „Het feminisme”.

Sprekers: M. Valenkamp om 10.30 uur en M. Berg-Meester om 14.30 uur.

Een ieder wordt uitgenodigd, die dit onderwerp vanuit de bijbel nu eens anders belicht wil zien dan gebruikelijk in ons geëmancipeerde landje.

Zaterdag 18 februari is een gezelschap theologische studenten uit Apeldoorn present en ieder zal zich erbij mogen aansluiten, die interesse heeft voor het onderwerp: „Zending en Evangelisatie”. I.v.m. gewijzigde aanvangstijden doet u er goed aan te voren te bellen.

Zaterdag 25 februari spreekt drs W. G. Rietkerk over persoonlijkheidsgroei. Wat is volwassenheid? Wanneer heb ik mijzelf gevonden? etc. Er is dan een groep gasten uit Eindhoven.

Geeft u zich van te voren tijdig op?

Zaterdag 3 maart is er opnieuw een open weekend in Eck en Wiel. Het is het begin van de voorjaarsvakantie. Wellicht voor sommigen een kans om eens enkele dagen langer in l'Abri te komen.

Zaterdag 17 maart zal er een l'Abri-dag zijn in Utrecht. De bijeenkomst begint om 4 uur en zal gaan over: „De zin van het lijden”, o.l.v. drs W. G. Rietkerk.

Zaterdag 7 april is er een speciaal weekend voor jongeren van onder de twintig over het boek „Prediker”. Dit in samenwerking met het G.J.L.C.

Voor deze bijeenkomsten kunt u zich opgeven in:

Utrecht: 030-718327;

Eck en Wiel: 03449-1914 of 1659.

Evang. Stichting Jongerenhuisvesting Rotterdam

Verschillende malen hebben wij U geïnformeerd omtrent het werk van de E.S.J.R., en het jongerenhuis aan de Vierambachtstraat te Rotterdam.

De verbouwing van het pand is nu gereed. Drie maanden lang is er bijna elke dag en avond gewerkt. Vrijwilligers hebben hun diensten aangeboden en zijn vele uren actief geweest.

Het resultaat mag er zijn. Een schitterend pand met totaal elf kamers, waarvan er nu reeds 8 bewoond zijn.

Graag willen wij U in de gelegenheid stellen om het pand te komen bezichtigen.

Op zaterdag 28 januari a.s. van 10 uur 's morgens tot 4 uur 's middags hopen wij het huis open te stellen voor een ieder, die belangstelling heeft.

Wij zullen het zeer op prijs stellen om ook U te kunnen verwelkomen aan de Vierambachtstraat 20 te Rotterdam.

Leven in negentienvierentachtig

IV. (en slot): Een andere Wereld

Ik vermaakte mezelf met het uitdenken van een twee-gesprek tussen Karl Marx en Sigmund Freud over de oorzaken van de Eerste Wereldoorlog.

Koestler, *Dialogue with Death*, 115.

Alyosha keek naar de zon, en zag er gelukkig uit, een glimlach om zijn lippen. Wat voor reden had hij om gelukkig te zijn ...?

Solsenitsyn, *Een Dag in het Leven van Ivan Denisovitsj*.

Jezelf zijn

In veel van de boeken die ik over het gevangenisleven las blijkt een stuk ontregeld-zijn, maar ook gewenning. Gewenning aan de dagelijkse sleur in het werkkamp, het leren leven met een straf die vele jaren zal duren. Aanpassing aan de omstandigheden van de natuur, het werk waaraan je niet gewend bent, de andere gezagsverhoudingen in het kamp, etc. Waarbij we het dan wel hebben over een werkkamp en niet over een vernietigingskamp.

Veel moeilijker echter blijkt het om in die nieuwe omgeving je eigen identiteit te behouden. Om niet door het besef van zoveel jaren in dezelfde omgeving te moeten verkeren te worden afgestompt. Om niet heel geleidelijk je maatstaven zo te verleggen dat er misschien meer „overlevingskansen” is, maar tegelijkertijd niet meer zichtbaar is en waarom je eigenlijk in dat kamp bent terechtgekomen.

Hoe belangrijk blijkt dan kame-raadschap. Gewoon, met een ander iets kunnen uitwisselen. Met een ander „op één golfengete zitten”, uit één woord of één gebaar van een ander moed en hoop halen om de dag door te komen.

Alleen zijn

Maar in een isoleercel kan dat natuurlijk niet. Wat doe je dan om jezelf te zijn, om continuïteit te ervaren tussen wie je was en wie je nu aan het worden bent?

Roebasjow in *Nacht in de Middag* is druk in de weer met zijn beken-tenis te formuleren. Bij bepaalde gelegenheden is hij druk in de weer om zijn burens in isoleercellen berichten door te tikken, in morse. Als een vroegere kameraad ter executie wordt geleid meldt Roebasjow niet alleen diens naam, maar ook zijn revolutionaire staat van dienst en zijn onderscheidingen.

Hij registreert zijn eigen reacties op zijn gevangenschap, b.v. de kiespijn die hij altijd voelt, als hij onder druk staat. Hij analyseert de motieven van zijn ondervragers.

DOOR P. J. VAN KAMPEN ZEIST

Hij moet psychisch „intact blijven”.

De wereld van de geest

Datzelfde geldt voor schrijver Arthur Koestler zelf. Zijn ervaringen in de Spaanse Burgeroorlog (in de dertiger jaren) zijn de inhoud van zijn autobiografische werk *Dialogue with Death* (Dialoog met de dood; bij mijn weten nooit in het Nederlands vertaald).

Hij wordt als buitenlandse „spion” opgepakt en zit enige tijd gevangen.

Executies vormen het decor van zijn strijd om te overleven; tientallen van zijn vroegere strijdmak-kers worden gevangengenomen en zonder pardon tegen de muur ge-zet.

Om zijn mentale evenwicht te be-waren gaat Koestler allerlei „spel-letjes” en oefeningen doen. Met name zijn eigen breinwerking gaat hem zeer interesseren. We lezen uitspraken als „Ik geloof dat er een bijna mathematische relatie ... bestaat: naarmate men de dood nadert, in precies diezelfde mate groeit het geloof dat dit het einde niet kan zijn.” (147)

Hij beproeft zijn geheugen: de pre-ciese tekst van gedichten, het exacte verloop van de *Ilias* van Homerus; wat hij over Franse li-teratuur heeft moeten leren. Als Jood (zij het een gesecculariseerde Jood met marxistische neigingen) wil hij de hele Bijbelse geschiede-nis memoriseren. Hij lost wiskun-dige problemen op, die hij zich eerst gesteld heeft. En bij zijn zelf-analyse wanhoopt hij soms ook aan zichzelf: „Alle pogingen om ordelijk te denken deden me lijfe-lijk pijn; ik had het gevoel dat alle centra van mijn brein waar asso-ciaties liggen opgeslagen ontstoken waren.” (111) Hij beschrijft de drang om elke vlieg die hij in zijn cel tegenkomt dood te slaan; hij

ervaart dat als een vorm van ra-zernij, verwant aan godsdienst-waanzin. Hij probeert dat machti-ge brein (hij was mijns inziens een van de meest ontwikkelde mensen van onze eeuw) tegen instorting te beschermen. Zo komt hij ook op het citaat bovenaan dit artikel. Marx en Freud, zijn twee „hel-den”, worden in zijn brein tot meester-denkers die argumenteren en discussiëren; en alle rollen en meningen worden eerst door hem bedacht.

Koestler creëert een eigen wereld, die van de geest. Een wereld waar-in hij vrij kan zijn, waarin hij waarlijk mens kan zijn. Hij put uit zijn eigen denken, om toch vooral on-afhankelijk te blijven. Hij vreest de geestelijke onderworpenheid. Koestler behoudt zijn mentale evenwicht en wordt later ook vrij-gelaten. Wie weet, was hij ons tot steun geweest, als wij bij hem op-gesloten hadden gezeten, wie zal het zeggen.

Toch is het een wereld zonder God waarin hij zich terugtrekt. Een wereld van de geest, met een kleine letter, en niet een wereld van de Geest met een hoofdletter.

De wereld van de Geest

In een aantal romans wordt ons echter ook een beeld getekend van andere gevangenen. Vaak hele-maal geen briljante intellectuelen, veeleer zeer gewone mensen. Maar toch mensen die zich ook kunnen „terugtrekken”. Die periodiek de barre wereld van de gevangenis of het kamp „verlaten” om met God te communiceren. Die steeds ver-frist worden uit een bron, die uit-eindelijk niet in hen zelf zit. Je merkt iets van de werkelijkheid van Christus' woord: „Het water dat Ik hem zal geven, zal in hem worden tot een fontein van water, dat springt ten eeuwigen leven” (Johannes 4 vers 14).

Ik laat voorbeelden uit boeken van Corrie ten Boom, ds Wurmbrandt en anderen even rusten (een aan-tal van die „christelijke boeken” zal de lezers vrij bekend zijn, ver-moed ik) en citeer Solsenitsyn.

Solsenitsyns roman *Een Dag in het leven van Ivan Denisovitsj* ver-telt de lotgevallen van de hoofd-persoon van ochtend tot avond. Een niet te slechte dag, een door-snee dag. Een van de 3653 dagen die Ivan moet doormaken. Allerlei kampgenoten worden ten tonele gevoerd. De moedigen en de mie-zers, de hoogstaanden en de ver-ruwden, de nog niet gebroken nieuwkomers en de (letterlijk) doorgewinterde gedetineerden, die weten dat je ten koste van alles

nooit mag opvallen. Een doorsnee van de miljoenen gevangenen die in de Siberische taiga te vinden zijn.

Voor Ivan zijn er momenten die het gewone leven „overstijgen”. Vooral is dat het geval, als hij iets kan roken. Of als hij van een voed-selpakket van een buurman iets ontvangt. En zo vergaat het de meesten. De enige vervoering die het leven nog kent is van mate-riële aard: voedsel.

Alyosha

Maar één is er die opmerkelijk anders is. Dat is zijn buurman Alyosha, een Baptist. In het vrij korte verhaal (in de engelse editie is het een boek van 143 pagina's) komt Alyosha een aantal keren ter sprake. Ik citeer ze nagenoeg alle-maal. Het is het beeld van iemand die „prijsgegeven” leeft, die zijn hele bestaan heeft ingezet op het feit dat God er is. Dat hij geen vernuftig gevonden verduchters navelvolgt (2 Petrus 1 vers 16), maar dat het wáár is wat hij gelooft.

„Alyosha, Zhoekovs schone en net-te buurman, lag in een aanteken-schrift te lezen. Daarin had hij de helft van het Nieuwe Testament overgeschreven.” (24 van Engelse editie, vertaling PJvK). „Alyosha de Baptist lag het Testament zo te lezen dat het net hoorbaar was, misschien speciaal voor (Ivan D.) Zhoekow bestemd - die kerels waren tuk op het maken van be-keerlingen.” (25) „Alyosha die naast Zjoekow stond, keek naar de zon, een glimlach om de lippen. Wat voor reden had hij om ge-lukkig te zijn? Zijn wangen wa-ren ingevallen, hij leefde strikt van zijn rantsoen, en er iets bijverdie-nen deed hij niet. Hij bracht al zijn zondagen door met het kwe-ken met andere Baptisten. Ze lie-ten de ontberingen van het kamp van zich afglijden, zoals water af-glijdt van een eenderug.” (39, 40).

„Alyosha zat stil, zijn gezicht in zijn handen begraven. In gebed” (45) „Alyosha was een rustige knaap, ieder kon hem opdrachten geven ... Alyosha glimlachte zachtmoedig: „Als we sneller moe-ten werken, laten we dat dan maar doen. Net zoals je zegt.” En hij zeulde verder om de nieuwe la-ding te gaan halen. Wat een aan-winst is een zachtmoedige man in een groep.” (83) „Je kon bouwen op Alyosha. Hij deed wat er maar van hem gevraagd werd. Als iede-reen zo was, zou Zjoekow net zo hebben gedaan. Als iemand je vraagt hem te helpen, waarom dan niet? Die Baptisten hadden toch iets speciaals.” (88, 89) „(Alyosha) lag weer zijn Bijbel te lezen.” (137) Bijna aan het einde van het boek gekomen, lezen we een discussie over het nut van bidden en hoe je dat moet doen. Het laatste woord

in dat gesprek is dan: „Zie je, Alyosha, op de een of andere manier is het voor jou O.K. om hier te zitten. Jezus Christus wilde dat jij in de gevangenis zou zitten en daar zit je dan. Je zit hier vanwege Hem. Maar waarom zit ik hier? ...” (140)

De Here is nabij (Fil. 4:5)

Het is een aantrekkelijk portret

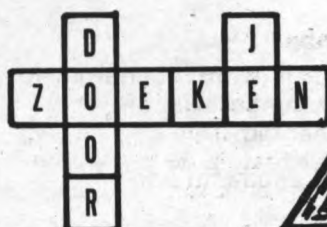
dat we hier van Alyosha krijgen. Opmerkelijk ook om te zien hoe de Bijbel zijn dagelijkse leesstof is. Hij gaat zich volzuigen met Bijbelkennis. En het werkt...

Dezelfde verhalen van moed - van het scheppen van nieuwe omstandigheden in een situatie vol duisternis - treffen we aan bij gelovigen in China (Mamma Kwong en

anderen), bij gelovigen in Roemenië, Bulgarije, de Sowjet Unie, Nazi-Duitsland, enzovoort. En ik geloof erin!

Hetzelfde besef - dat de Here nabij is - heeft velen een moed gegeven waarvan ze het bestaan zelf niet vermoedden. „Zij zijn gestenigd, op zware proef gesteld, doormidden gezaagd, met het

zwaard vermoord; zij hebben rondgezworven in schapevachten en geitevellen, onder ontbering, verdrukking, mishandeling...” Zo lezen we in de Hebreeënbrief over de gelovigen van het Oude Testament. In het Nieuwe Testament is het niet anders geweest: Velen hebben pijniging en marteling aan den lijve ervaren. Anderen zijn psychisch „aangerand”. Tot de dag van vandaag toe hebben mensen, „met zo'n wolk van getuigen rondom” hen, „met volharding de wedloop gelopen die vóór ons ligt.” Ze zijn achter Jezus aangegaan, „de leidsman en voleinder des geloofs, die, om de vreugde die vóór Hem lag, het kruis op zich genomen heeft, de schande niet achtende.” (Hebreeën 11: 37; 12: 1, 2). „We lezen in die brief dat ook wij „alle last en zonde” moeten afleggen (12: 1), dat ook wij niet „door matheid van ziel” mogen verslappen (12: 3).

Deze week de laatste puzzel over de profeet Elisa. Wat beleefde hij toch vreemde dingen hè. Er staan nog enkele wonderen in de Bijbel die Elisa heeft gedaan. Die wonderen deed Elisa om andere mensen uit de moeilijkheden te helpen. Zullen we daar eens naar kijken? Zoek eerst 2 Koningen 2: 19-22 maar eens op en lees dat door. Vroeger kwam het water uit een put, een bron of uit een waterwel. Dat water was toen van slechte kwaliteit. Elisa maakte het water weer goed.

- A. In welke stad gebeurde dat wonder?
B. Wat gooide Elisa in de waterbron?

Nu gaan we een andere geschiedenis lezen. Elisa zei tegen zijn knecht dat hij eten moest koken in de grootste pot die in huis was. Daaruit moesten alle profeten eten. Eén van hen ging vruchten zoeken en sneed die in stukjes en deed die in de pot. Maar toen de profeten ervan wilden eten, bleek het vergif te zijn want ze riepen „de dood is in de pot”. Lees 2 Koningen 4: 38-41.

- C. Wat moest de knecht van Elisa in de pot klaarmaken?
D. Wat gooide Elisa in de pot om het eten weer goed te maken?

A	1	2	3	4	5	6	7
B	8	9	10	11			
C	12	13	14	15			
D	16	17	18	19			
E	20	21	22	23	24	25	26
F	27	28	29	30	31	32	33
G	34	35	36	37	38	39	40
H	41	42	43	44	45	46	47
I	34	44	8	10	15		
J	5	17	3	15	15	20	10
K	21	13	19	37	17	32	18

Een ander wonder doet ons denken aan een wonderteken van de Here Jezus als Hij met een paar broden veel mensen te eten geeft. Iemand komt de profeet de eerste opbrengt (oogst) brengen van zijn land. Men noemt dat de eerstelingen. Hij bracht een aantal broden en wat koren. Elisa zegt tegen zijn knecht: „nu moet jij de mensen te eten geven.” Maar er is te weinig. Wat er dan gebeurt, staat in 2 Koningen 4: 42-44.

E. Hoeveel gerstebroden bracht de man uit Baäl-Salisa?

F. Hoeveel mensen moesten daarvan eten?

Een brood van toen was ongeveer even groot als een koek die wij kennen. Je begrijpt, er was te weinig.

Het laatste wonder staat in 2 Koningen 6: 1-7. De profeten vonden dat hun huis te klein was en toen gingen ze hout hakken om een ander huis te bouwen. Ze gingen balken halen.

G. Waar (bij welke rivier) gingen ze bomen kappen?

H. De bijl (het ijzer) van één van de profeten viel in het water van de rivier. Dat was erg omdat hij de bijl ... had van een ander. Maar gelukkig kon Elisa zorgen dat de bijl weer boven water kwam.

De mensen die erg veel in de Bijbel lezen en studeren vergelijken wel eens verschillende mensen uit de Bijbel met elkaar. Zij zeggen bijvoorbeeld dat Johannes de Doper wel lijkt op de profeet Elia: Ze preekten allebei erg streng en zeiden dat de mensen zich moesten bekeren. Ze droegen allebei een mantel van kamelenhaar met een riem.

De profeet Elisa wordt ook wel eens vergeleken met iemand uit het Nieuwe Testament. Als je wilt weten met WIE de profeet Elisa wordt vergeleken, dan kun je dat vinden achter de letters I en J.

Tenslotte kun je achter de letter K lezen WAAROM Elisa wel een beetje op hem lijkt. Allebei hebben ze veel gedaan.

Oplossing vorige week: van links naar rechts: 1. JE-RE-MI-A — 4. E-LI-SA — 5. JA-KOB — 6. A-MOS. Van boven naar beneden: 1. JE-SA-JA — 2. MI-CHA — 4. E-LI-A. Jakob was geen profeet maar een (schaap)herder.

OPLOSSING PRIJSVRAAG van 9 december 1983

Hartelijk bedankt voor de oplossingen die jullie hebben ingestuurd. De meeste waren helemaal goed. Sommige kaarten die ik kreeg waren leuk versierd. Best aardig om zulke post te krijgen.

De namen van Bijbelboeken die in de figuur waren verstopt, waren de volgende:

horizontaal: 1. Prediker; 3. Deuteronomium; 7. Job; 8. Klaagliederen; 9. Spreuken.

vertikaal: 1. Habakuk; 2. Daniël; 3. Nehemia; 4. Numeri; 5. Esther; 6. Ezra; 8. Kronieken; 9. Joël; 10. Romeinen; 11. Samuël; 12. Micha; 13. Ruth en Jona; 14. Amos.

Dat zijn samen 19 Bijbelboeken. Eén ervan vind je in het Nieuwe Testament namelijk Romeinen.

Van de inzenders met een goede oplossing krijgen de volgende kinderen een boekje toegestuurd:

- Leon de Hek, Capelle a.d. IJssel, 8 jaar.
- Inge van Langevelde, Oosterhout (N.-B.), 9 jaar.
- Eline Drop, Maassluis, 10 jaar.
- Mirjam Kamstra, Breukelen, 11 jaar.
- Raija de Vries, Aalsmeer, 12 jr.
- Harriëtte Lakerveld, Nuenen, 13 jaar.

Hartelijk gefeliciteerd!

Ik heb beloofd dat ik de namen van alle inzenders in Opbouw zou zetten. Daar komen ze dan:

Arianne en Jitke Struik (Vlaardingen), Geke v. d. Vegt en Renate Mol (Dalfsen), Simone Kamstra (Breukelen), Jan van Kogelenberg (Leerdam), Hennie Simonse (Marknesse), Wim van Middelkoop (Slie-drecht), Inge Zijlstra (Berkel en Rodenrijs), Petra de Vries (Ede), Alfred Scholten (Wezep), Mirjam en Gerko v. d. Herberg (Krommenie), Marco Hartman (Zwolle), Marleen v. d. Vliet (? je hebt vergeten om te schrijven waar je woont).

Verder heb ik nog een aantal telefonische reacties gehad.

Uit jullie kaarten en brieven zie ik dat we door moeten gaan met de wekelijkse puzzel.

Misschien mogen we nog wel eens een prijsvraag houden van de redactie van Opbouw. Ik zal het in ieder geval eens voorstellen. Veel plezier verder met puzzelen.

W. Jellema,
Zoom 32
8032 EN Zwolle
Tel. 038-544177

„Maar ik ben nergens bang voor”

Deze serie van vier artikelen wil niet spreken van uiteindelijke onderwerping, maar van overwinning - in de naam van Hem die ons is voorgegaan. Ter afsluiting een passage uit Solzenitsyns *Golag Archipel I*, (115). Een oud vrouwtje is opgepakt. Ze heeft een Russisch-orthodoxe metropoliet, een hoogwaardigheidsbekleder, die voortvluchtig is, geherbergd en verder geholpen: „De ex-metropoliet die uit zijn ballingsoord is weggevlucht.” - „Nee, geen ex-metropoliet, hij is het nog

Administratie

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38
3956 TD Leersum
Tel. 03434-54288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 nov.

Abonnementprijs:

f 45,— per jaar of f 24,— per halfjaar.
Buitenland f 55,— per jaar of f 70,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Brabantlaan 122
2101 SK Heemstede
Tel. 023-285825

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten 35 ct p. mm.
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”
Nooitgedacht 3
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

steeds Ja, dat klopt: het was mij een eer hem te mogen ontvangen." - „Goed dan. Maar naar wie is hij uit Moskou verder gereisd?" - „Ik weet het wel, maar ik zeg het niet!" ...

De officier-commissarissen losten elkaar af en kwamen in groepen bijeen, zwaaiden met hun vuisten voor het gezicht van „dat oude wijf"; maar zij zei tegen hen: „U bereikt toch niets bij mij, al snijdt u mij in repen. U bent immers bang voor uw chefs, u bent bang voor elkaar, u bent er zelfs bang voor mij te doden. (Dan zullen ze die contactadressen niet te pakken krijgen.) Maar ik ben nergens bang voor! Al stuurt u mij nu metéén naar God om rekenschap af te leggen!"

We weten niet of ze het er levend van heeft afgebracht. Maar ze zal niet zijn doorgeslagen! „Voorts, wees krachtig in de Here en in de sterkte zijner macht. Doe de wapenrusting Gods aan om te kunnen standhouden tegen de verlei-

dingen des duivels..." (Efeziërs 6 vers 10 en 11).

Misschien is zij maar een een van de velen die heeft volgehouden. Het oordeel van Solzenitsyn (G.A. I, 42): „In die decennia (bedoeld zijn de twintiger en dertiger jaren, PJvK) hebben de vrouwen steeds van groter standvastigheid in het geloof blij gegeven."

Conclusie

En de conclusie is: het kàn dus! Als je opgepakt wordt, is standhouden mogelijk! Als de Here ons de kracht en de genade ertoe geeft.

Hoe zouden we die dan krijgen, als we er nu al niet om vragen...? In alle discussie over intimidatie door eigen lijden of lijden van familie, de vrees ons onderscheidingsvermogen te verliezen en wat als niet, moeten we één ding onthouden: „En toch staat ongeschokt het hechte fundament Gods met dit merk: de Here kent de zijnen." (2 Timotheüs 2 vers 19).

Kerknieuws

Beroep aangenomen

Ds A. M. van Leeuwen van Vlaardingen, op wien een beroep werd uitgebracht door de kerkeraad van Deventer en Langeslag gezamenlijk, heeft dit beroep aanvaard.

Zwolle II

Kerkdiensten voorlopig 's morgens om half elf en 's avonds om zeven uur in de Noorderkerk aan de Thorbeckegracht.

Ermelo-Harderwijk-Putten

Het nieuwe adres van de Ned. Ger. Kerk van Ermelo-Harderwijk-Putten luidt als volgt: Scriba: J. IJzerman, Hondsdrafmee 60, 3844 PC Harderwijk, tel. 03410-16790.

Ned. Geref. Kerk Zwolle II

De kerkeraad van de Ned. Geref. Kerk II te Zwolle heeft zich ervan onthouden iets te schrijven over problemen die nog in behandeling zijn bij de Regionale Vergadering. Maar inmiddels hebben twee emeritus-predikanten zich publiek in de zaken gemengd; daarbij hebben zij de beschuldigende vinger slechts naar één kant uitgestoken: ds Janssen in een brochure; ds Amelink in „Opbouw". Wij menen nu verplicht te zijn, eveneens publiek, enkele opmerkingen te maken.

Allererst: de hulp is ingeroepen van de Regionale Vergadering Enschede-Zwolle. Dat is ook de instantie, die zich nu al jaren met de problemen bezig houdt en die bevoegd is tot het uitspreken van een oordeel. De broeders Amelink en Janssen zijn daartoe niet geroepen.

Vervolgens: géén van beide broeders heeft zich tot ons gewend. Ds Janssen heeft bovendien gebruik gemaakt van vertrouwelijke

stukken, die wij niet eens tot onze beschikking hebben.

Zonder verder op de zaak in te gaan verwerpen wij met kracht de beschuldiging dat wij een „scheuring" hebben aangericht. Ook van „wegroepingskerkrecht" is geen sprake: wij hebben nooit ook maar één gemeentelijk opgeroepen ons te volgen. Wij betreuren het dat een broeder in een blad als „Opbouw" zó maar even doperse en sectarische tendenzen bij ons constateert. Tenslotte: wie meent dat het uiteindelijk alleen maar om een zaak van meerderheid en minderheid gaat, heeft de nood niet gepeild en versimpelt de moeiten op een onaanvaardbare wijze.

Met vertrouwen wachten wij de uitspraken van de Regionale Vergadering af, wij roepen anderen op hetzelfde te doen.

Namens de kerkeraad:
ds J. Schelhaas, praeses
T. Hoekstra, scriba

Wist U dat

Evangelische Camping

„t BELOOFDE LAND"

in het voor- en najaar groepsaccommodatie ter beschikking heeft?

Denkt U eens aan ons voor koffiebarweekend, reünie o.d. Vraag folder.

Bosweg 17 — 3781 NG Voorthuizen
Tel. 03429-2942.

Op zoek naar een

SEIZOENPLAATS

voor uw tent of caravan??

Bij ons kunt U goed terecht. Nieuw in '84 groot zwembad met kleuter- en spartelbad.

Recreatiecentrum „Ackersate"
Harremaatweg 26
3781 NJ Voorthuizen - Tel. 03429-1274

KOM EENS 'N DAGJE KIJKEN

Wees een dag onze gast, volg een aantal lessen en eet met ons mee.

We vertellen je graag wat over onze

— EENJARIGE VORMINGSKURSUS, waarin je je grondig leert oriënteren op je plaats t.o.v. God, de kerk en de samenleving.

Ook vertellen we je graag iets over onze

— DRIEJARIGE OPLEIDING, waarin je wordt toegerust tot werk in de kerken, in het godsdienstonderwijs, bij christelijke organisaties of in de zending.

In beide opleidingen schenken we veel aandacht aan persoonlijke vorming.

Je bent welkom! (Maak je wel eerst een afspraak?)

P.S. Onze folder is gauw aangevraagd.

Wie weet blijf je een jaar (of drie)

REFORMATORISCHE BIJBELSCHOOL
KRAKELINGWEG 10 — 3707 HV ZEIST
TELEFOON 03404-24166

4 februari 1984

G '84

landelijke ontmoetingsdag

„GEESTELIJKE VERNIEUWING"

m.m.v.

Prof. Dr. K. Runia
Floyd Mc Clung
Ds. L. J. Geluk
Dr. J. Kits sr.

plaats

JORISKERK/
GRACHTKERK
te
Amersfoort.

muzikale medewerking van:

het Plassenkoor uit
Loosdrecht,
„leteke" uit Eindhoven,
en
Klaas Jan Mulder aan het
orgel

aanvang
10.30 uur

kinderoppas
aanwezig
in de ruimte

georganiseerd door Evangelische Alliantie, Driebergen,
03438-13693

- Advertenties moeten uiterlijk dinsdagmorgen 10.00 uur ter drukkerij zijn.
- Advertenties met een foto of tekening 1 week voor verschijning van dit blad!